

COMUNICAREA NON-LINGVISTICĂ

IONEL NARIȚA

West University of Timișoara

ionel.narita@gmail.com

Title: „Non-Linguistic Communication”

Abstract: Through non-linguistic communication we mean any communication act where the elements of messages are from outside of language. The non-linguistic expressions can be classified in icons and symbols. We can understand the non-linguistic expressions just using linguistic means. Hence, the non-linguistic communication is secondary relatively to the linguistic form of communication. In fact, people can understand each other only through language.

Keywords: *non-linguistic communication; nonverbal communication; meaning; interpretation; explanation;*

Într-un act de comunicare, emitentul transmite în mod intenționat și convențional un mesaj către unul sau mai mulți destinatari. Mesajul trebuie să fie intenționat și convențional pentru a avea înțeles. Dacă mesajul nu ar fi intenționat, atunci ar fi un fenomen natural, nu ar exista un subiect conștient care să îl transmită. În cazul în care nu ar fi convențional, ar însemna că legătura dintre mesaj și înțelesul său presupus ar fi, de asemenea, naturală, respectiv, înțelesul nu ar fi independent față de mesaj.¹ Ar urma că, odată cu generarea mesajului, ar fi produs și înțelesul, ceea ce nu este posibil, nu putem schimba lumea prin cuvinte sau gesturi.

Un mesaj reprezintă un eveniment, este un fapt care se desfășoară într-un interval de timp. De aceea, mesajele au consecințele lor, ele provoacă un șir de evenimente în chip natural. Numai că, aceste evenimente nu constituie înțelesul mesajului. Dacă ar fi așa, înțelegerea nu ar presupune comunicare, ea ar putea avea loc doar cercetând relațiile cauzale dintre fenomene. Mesajul nu s-ar deosebi cu nimic de orice alt fenomen natural, iar tentativa de a-l înțelege, de a determina un înțeles transmis prin mesaj, nu ar avea nici o noimă.

Actul emiterii unui mesaj sau actul comunicațional trebuie separat de actul receptării mesajului, cele două fiind independente. Atunci când emitentul transmite un mesaj, are în vedere anumiți destinatari, la care ar trebui să ajungă mesajul. Este posibil ca mesajul să ajungă la toți destinatarii, la o parte din ei sau la nici unul. De asemenea, nu este exclusă situația în care mesajul ar fi receptat de alte persoane, diferite de destinatari. De aceea, nu putem include într-un singur proces emiterea și receptarea unui mesaj.

Din acest motiv, înțelesul degajat de către receptor, în urma interpretării mesajului, diferă de înțelesul intenționat de către emitent. Cu toate acestea, emitentul și receptorul se pot înțelege între ei, altfel nu se explică de ce pot schimba mesaje care să aibă legătură unul cu altul, totodată, receptorul poate acționa în urma

¹ Krueger Juliane, *Nonverbal Communication*, Grin Verlag, Norderstedt, 2005, p. 2.

receptării mesajului într-un mod intenționat de către emitent. Amintim exemplul dat de Bloomfield: după emiterea unor sunete de către Jill, Jack îi aduce acesteia un măr. Explicația dată de Bloomfield, că sunetele lui Jill se constituie într-un stimul căruia Jack îi răspunde, nu poate fi luată în considerare, deoarece înțelegerea nu se poate restrânge la schema stimul – răspuns; Jack putea, la fel de bine, să acționeze în orice alt mod, nu se poate ca mesajul să genereze sau să cauzeze înțelesul.²

Pentru a explica înțelegerea, trebuie să admitem că înțelesul are o componentă obiectivă, spre care să se poată orienta atât emitentul cât și receptorul. Dacă înțelesul ar fi pur subiectiv, așa cum credea Saussure, atunci ar fi inaccesibil celorlalți și, în acest fel, emitentul ar transmite mesajul în van, fără posibilitatea ca vreun receptor să îl înțeleagă. În schimb, dacă presupunem existența unei componente obiective a înțelesului, emitentul și receptorul se pot oricând raporta la acea componentă. Chiar dacă elementul subiectiv al înțelegerii nu coincide la cei doi, important este ca, în urma înțelegerii, să intervină comportamente adecvate.

De aceea, trebuie să admitem că există înțelesuri obiective, respectiv, există expresii, elemente ale mesajelor, care au ca înțeles obiecte. Aceste expresii asigură înțelegerea dintre emitent și receptor; dacă nu ar exista expresii cu înțeles obiectiv, așa cum am văzut, înțelegerea nu ar fi posibilă. Expresiile care au ca înțeles obiecte și dau seama de înțelegerea dintre oameni se numesc *semne*.

Înțelesul unui semn trebuie să fie un singur obiect; dacă înțelesul unui semn ar consta în mai multe obiecte, nu am ști despre ce obiect este vorba când semnul este utilizat.³ De asemenea, un semn indică întotdeauna către același obiect. Dacă înțelesul unui semn s-ar modifica în timp, ar urma că, din momentul în care semnul este emis și până este receptat, și-ar modifica înțelesul, prin urmare, emitentul nu ar putea transmite înțelesuri prin intermediul semnelor, adică, nu ar putea transmite înțelesuri în nici un fel. Legătura dintre semn și înțelesul său este arbitrară. Înțelesul unui semn este un obiect, obiectele nu ne sunt accesibile, înseamnă că sensul nu surprinde în vreun fel alcătuirea obiectului, ci doar indică spre obiect.

Semnele nu sunt izolate, ele alcătuiesc un sistem, iar sistemul semnelor se numește *limbaj*. Deoarece limbajul este sistemul alcătuit din semne, înseamnă că nu poate fi redus la semne, așa cum nici un sistem nu se reduce la elementele sale. Elementele unui sistem se află în diferite relații unele cu altele. De aceea, un sistem este alcătuit din elemente și structura sa relațională. La fel, limbajul, pe lângă expresii care joacă rolul de semne, trebuie să conțină expresii care nu sunt semne, deși au înțeles. Constatăm că, în interiorul limbajului, există expresii care nu sunt semne sau, altfel spus, nu orice expresie lingvistică este semn.⁴

Singurele expresii care satisfac toate condițiile pentru a fi semne sunt *numele*. Denotatul acestora este un obiect, numele au în orice împrejurare același denotat, relația dintre nume și denotat este arbitrară și un nume este utilizat tocmai pentru a surprinde un denotat. De aceea, înțelesul unui nume constă în denotatul său,

² Esper Erwin Allen, „Leonard Bloomfield: 1914 and 1933”, *Leonard Bloomfield*, (Fought John, ed.), vol. 2, Routledge, London, 1999, p. 126.

³ Ricoeur Paul, *Interpretation Theory*, Texas Christian U. P., Fort Worth, 1976, p. 11.

⁴ Lyons John, „Human Language”, *Non-Verbal Communication*, (Hinde R. A., ed.), Cambridge U.P., Cambridge, 1972, p. 49.

deci numele sunt expresii care au ca înțeles un obiect, fiind semne. Numele sunt elementele limbajului, iar toate celelalte expresii reprezintă structura acestuia.

Expresiile structurale nu pot avea ca înțeles obiecte deoarece, în acest fel, ar fi nume, ajungând la absurditatea că orice expresie lingvistică este semn. Urmează că înțelesul acestor expresii nu este obiectiv, ele nu pot avea decât un înțeles subiectiv. Observăm că înțelesul nu se reduce la forma sa obiectivă, ci trebuie admis că există și înțeles subiectiv, pe care îl numim *sens*. De aceea, în limbaj trebuie să existe expresii care au ca înțeles un sens, pe care le numim *termeni*. Sensul constă în ansamblul relațiilor sau proprietăților care intervin în structura limbajului.

Fiind elemente ale limbajului, numele se caracterizează prin asemenea relații sau proprietăți, de aceea, numele au sens. Numele sunt determinate prin doi parametri, denotatul și sensul. În vreme ce, denotatul unui nume este un obiect și reprezintă înțelesul numelui, sensul constă din proprietățile și relațiile în care este angrenat acel obiect, nefiind înțeles al numelui. Numele este folosit pentru a surprinde sau exprima un denotat, nu un sens. Sensul numelor nu este intenționat, ci natural, totodată, este parametrul dinamic al numelor, modificându-se în timp. De asemenea, sensul unui nume este ineputizabil.

La rândul lor, termenii sunt expresii utilizate pentru a surprinde un sens. De aceea, înțelesul unui termen constă în sensul său. Obiectele care satisfac sensul unui termen reprezintă *clasa* acelui termen. De această dată, sensul este parametrul intențional și constant, în vreme ce, clasa este parametrul natural și dinamic, clasa unui termen se schimbă în timp.

Constatăm că numele și termenii se caracterizează prin doi parametri, *intensiunea* și *extensiunea*. Putem spune că intensiunea este parametrul subiectiv, temporal, al expresiilor, iar extensiunea este parametrul obiectiv sau spațial. Valorile intensiunii constau în sensuri, iar ale extensiunii în clase sau, în cazul numelor, în obiecte. Numele au extensiunea constantă și intensiunea variabilă, iar termenii au intensiunea constantă și extensiunea variabilă. Putem construi expresii, cum sunt *descripțiile*, care să aibă atât intensiunea cât și extensiunea constante, dacă precizăm contextul sau momentul. Descripțiile pot fi folosite atât pentru a surprinde un sens, cât și o clasă, respectiv, înțelesul lor poate fi diferit în funcție de intențiile utilizatorului.⁵

Propozițiile presupun o relație între parametrii expresiilor, respectiv, între intensiunile și extensiunile lor. Sintaxa unei propoziții elementare este nume – predicat, iar predicatul conține un termen.⁶ Am văzut că înțelesul numelui constă în denotatul său, pe când, înțelesul termenului din alcătuirea predicatului este sensul. Prin urmare, propoziția presupune că denotatul numelui aparține clasei termenului sau că sensul termenului este inclus în sensul numelui. De exemplu, prin propoziția „Soarele este o stea” presupunem că *Soarele* aparține clasei stelelor sau că sensul stea este parte a sensului numelui „Soare”. În acest fel, propozițiile sunt mijloace prin care analizăm sensul numelor sau al termenilor, ori clasa termenilor.

⁵ Hintikka Jaakko, „The Intentions of Intentionality”, *Essays on Explanation and Understanding*, (Manninen Juha, Tuomela Raimo, eds.), D. Reidel, Dordrecht, 1976, p. 80.

⁶ Ricoeur Paul, *op. cit.*, p. 11.

Convenim să numim *fapte* relațiile dintre parametrii expresiilor. De pildă, este un fapt că sensul *stea* este inclus în sensul numelui „Soare” sau este un fapt că *Soarele* satisface sensul *stea* etc. Urmează că, prin intermediul propozițiilor, presupunem că un fapt are loc sau nu. Intenția formulării unei propoziții este tocmai de a surprinde sau exprima un fapt. De aceea, înțelesul unei propoziții constă într-un fapt. Dacă faptul exprimat de o propoziție are loc sau se petrece, atunci propoziția este adevărată, în alt caz, este falsă.⁷

Propozițiile însele sunt fapte, deoarece sunt alcătuite din expresii care sunt, la rândul lor, valori ale parametrilor altor expresii, respectiv, propozițiile reprezintă relații între parametrii unor expresii. Constatăm că utilizăm fapte pentru a exprima alte fapte, așa încât, dacă faptul exprimat are loc, faptul care exprimă este adevărat și reciproc. Spre deosebire de alte fapte, propozițiile sunt rezultatul unor operații virtuale asupra parametrilor expresiilor, de aceea, au valori de adevăr. De exemplu, afirmând „Soarele este o stea”, nu modificăm parametrii expresiei „Soare”, cum s-ar întâmpla dacă am compune „Soare” și „stea”, ci doar presupunem că, dacă am adăuga sensul expresiei „stea” la acela al expresiei „Soare”, denotatul acesteia nu s-ar modifica. Operațiile virtuale presupuse prin propoziție sunt corecte sau nu dacă ar fi realizate în mod real. Constatăm că, propozițiile sunt fapte care presupun că alte fapte au loc și, în acest fel, propozițiile au valori de adevăr.

Transmițând un mesaj, emitentul exprimă un înțeles, respectiv, folosește expresii pentru a surprinde un înțeles sau atribuie înțeles expresiilor. Dintre înțelesuri, numai intensiunea poate fi atribuită, deoarece intensiunea este parametrul subiectiv, la îndemâna subiectului. Atribuirea unui intensiuni este totuna cu analiza intensiunii deoarece, atunci când atribuim un anumit sens, presupunem că acel sens este inclus în sensul expresiei respective, anume, analizăm sensul acelei expresii. Propozițiile au rolul de a analiza intensiunea subiectului prin intermediul termenului predicativ. De exemplu, prin propoziția „Soarele este o stea” atribuim sensul termenului „stea” numelui „Soare” sau, ceea ce este același lucru, analizăm sensul numelui prin acela al termenului, considerăm că sensul *stea* este o componentă a sensului numelui „Soare”. În acest fel, nu elucidăm înțelesul numelui „Soare” deoarece înțelesul acestuia constă în obiectul denumit astfel, ci dobândim o cunoștință despre Soare. Propozițiile nu pot decât să analizeze sensul subiectului lor, nu adaugă nimic acestuia. De aceea, nu există propoziții sintetice, așa cum credea Kant, ci toate propozițiile sunt analitice.

Pe lângă mijloacele lingvistice, putem exprima înțelesuri folosind mijloace din afara limbajului, de aceea, putem vorbi, în cadrul actelor de comunicare, de forme non-lingvistice de exprimare.⁸ De exemplu, sensul *victorie* poate fi exprimat atât lingvistic, folosind termenul „victorie” cât și non-lingvistic, cu ajutorul a două degete ridicate în formă de „V”.

În exprimarea non-lingvistică, folosim ca expresii diferite fapte care, în general, pot fi controlate de către emitent. Am putea utiliza și fapte care scapă controlului emitentului dar, în acest caz, un asemenea fapt nu ar fi produs conform

⁷ *Ibidem*, p. 2.

⁸ Calero Henry H., *The Power of Nonverbal Communication*, Silver Lake Publ., Los Angeles, 2005, p. 1.

intențiilor emitentului, prin urmare, nu am avea de-a face cu acte de comunicare propriu-zise.⁹ De pildă, am putea stabili convenția „Dacă mâine va ploua, atunci vom sta acasă”, dar aici ar fi vorba doar de convenție, fără intenție. Dacă cineva va constata că plouă, ar putea trage concluzia că, potrivit convenției, trebuie să stea acasă, dar nu este vorba că ploaia ar reprezenta un act de comunicare, ci numai îndeplinirea unei condiții privind desfășurarea unei acțiuni. Actul de comunicare, de această dată, este cel de stabilire a convenției și are loc prin mijloace lingvistice. Dumnezeu comunică prin intermediul curcubeului deoarece îl poate produce oricând, conform propriei intenții. Analog, oamenii comunică utilizând sunete în măsura în care le pot produce intenționat.

De multe ori, pentru a surprinde fenomenele comunicaționale din afara limbajului, se folosesc termeni improprii, care nu pun în evidență specificul acestei forme de comunicare. Bunăoară, uneori este folosit termenul „comunicare nonverbală”.¹⁰ De obicei, comunicarea verbală presupune utilizarea sunetelor. Pe de o parte, putem utiliza sunete pentru a comunica în afara limbajului, pe de altă parte, putem comunica lingvistic dar nonverbal. De exemplu, comunicarea în scris nu este verbală dar este lingvistică.¹¹

Urmărind să evite asemenea obiecții, comunicarea nonverbală este definită drept comunicare unde nu sunt utilizate cuvinte. Nu este clar dacă, sub această definiție, interjecțiile ar trebui incluse sau excluse din cadrul acestui tip de comunicare. De asemenea, putem folosi cuvinte și în afara limbajului, de exemplu, pentru a obține un efect estetic și nu pentru a comunica. Pe de altă parte, despre ce cuvinte este vorba, cele din limba engleză sau cele din limba chineză? Orice tentativă de a defini așa-zisa comunicare nonverbală nu poate avea succes deoarece fie lasă în afara domeniului său fenomene pe care ar trebui să le includă, fie introduce aspecte care nu își găsesc locul sub acest termen.¹²

Un alt termen nepotrivit este „limbajul trupului”.¹³ În fapt, acest tip de comunicare nu este lingvistică, nu constituie vreun limbaj aparte, deoarece, pentru a avea de-a face cu un limbaj, trebuie întrunite anumite condiții. Mai mult, putem utiliza mișcări corporale pentru a comunica lingvistic, așa cum se întâmplă în cazul surdo-muților. Pe de altă parte, când vorbim, mișcăm unele părți ale corpului, cum sunt buzele sau limba, ori, adepții limbajului trupului ar dori să excludă asemenea situații, tocmai pentru că, de această dată, avem de-a face cu forma lingvistică de comunicare.

Expresiile non-lingvistice nu pot avea drept înțeles obiecte. Am văzut că semnele au ca înțeles obiecte, dar semnele sunt elementele limbajului, de aceea, în afara limbajului nu există semne. Putem indica spre un obiect, de pildă, cu degetul. În acest caz, obiectul respectiv devine componenta obiectivă a faptului care exprimă.

⁹ Hintikka Jaakko, *op. cit.*, p. 78.

¹⁰ Nowicki Stephen, Duke Marshall, „Accuracy in Interpreting Nonverbal Cues”, *Nonverbal Communication*, (Hall Judith A., Knapp Mark L., eds), De Gruyter, Berlin, 2013, p. 442.

¹¹ MacKay D. M., „Formal Analysis of Communicative Processes”, *Non-Verbal Communication*, Hinde R. A. (ed.), Cambridge U.P., Cambridge, 1972, p. 19.

¹² *Ibidem*, p. 5.

¹³ Borg James, *Body Language*, Pearson, New York, 2010, p. 9.

Numai că, obiectul în cauză este surprins prin aceea că se află într-o anumită stare, ceea ce exprimăm este, de fapt, o stare și nu obiectul respectiv. Indicarea are succes deoarece numai acel obiect se află în starea respectivă la un anume moment. În indicarea non-lingvistică a obiectelor se au în vedere îndeosebi stări spațiale, tocmai pentru că, la un moment oarecare, nu se poate ca două obiecte diferite să ocupe același loc. Gestul prin care indicăm un obiect se schimbă în timp, de aceea, nu îl putem asemui cu un nume, ci este similar unui termen. De fapt, înțelesul acestuia este o intensiune care este satisfăcută în momentul efectuării gestului de obiectul vizat.

Prin urmare, înțelesul expresiilor non-lingvistice este întotdeauna subiectiv, este un sens sau o intensiune. Putem imagina două situații în care o asemenea expresie să dobândească înțeles. Mai întâi, deoarece expresiile non-lingvistice sunt fapte, au o componentă subiectivă. De aceea, ele pot fi utilizate pentru a exprima sensuri pe care le conțin. A doua situație este aceea în care sensurile exprimate sunt exterioare faptului folosit pentru exprimare, când înțelesul este rodul unor convenții arbitrare. Convențiile intervin și în primul caz, pentru a circumscrie care parte a sensului faptului este exprimată deoarece, în absența oricărei convenții, nu am avea de-a face cu acte de comunicare. În schimb, în a doua situație, nu există nici o relație între sensul faptului și sensul exprimat de acesta, faptul ar putea exprima orice alt sens.

Expresiile non-lingvistice care stau pentru un sens conținut de acestea se numesc *iconi*.¹⁴ De exemplu, o urmă circulară trasată cu creionul pe hârtie folosită cu înțelesul *cerc* este un icon. Urma are ca înțeles cercul deoarece are formă circulară, de această dată, iconul exprimă forma sa. Prin îndepărtarea palmelor una de alta putem exprima sensul *mare*, sau prin apropierea lor, sensul *mic*, datorită distanței dintre ele.

În schimb, expresiile utilizate pentru a exprima sensuri oarecare, sunt *simboluri*.¹⁵ De această dată, legătura dintre expresie și înțelesul dat acesteia este arbitrară. De pildă, un desen chiar stilizat al unui pește este simbol al religiei creștine. Porumbelul cu o ramură în plisc este simbolul păcii sau cele cinci cercuri colorate care se întretaie reprezintă simbolul Jocurilor Olimpice etc. Deși relația dintre simbol și ceea ce exprimă este doar convențională, de regulă, convenția apelează la anumite analogii. De multe ori, relația dintre simbol și înțelesul său este întărită printr-o legendă. De exemplu, crucea joacă rolul de simbol al creștinismului pornind de la faptul că Hristos a fost răstignit pe o cruce de lemn. Unii, însă, considerând că instrumentul răstignirii nu a fost o cruce, resping simbolul respectiv sau alții văd în cruce un simbol preluat de creștinism de la religii anterioare.

Nu există o distincție netă între iconi și simboluri, întâlnind elemente iconice în componența simbolurilor și invers. Mai curând, am putea avea în vedere aspectul iconic și simbolic al acestor expresii, care se împletesc în diferite proporții, cu predominanța uneia sau altelei.

Expresiile non-lingvistice pot fi compuse aidoma termenilor obținând noi

¹⁴ Short T. L., *Peirce's Theory of Signs*, Cambridge U. P., Cambridge, 2007, p. 215.

¹⁵ *Ibidem*, p. 220.

expresii cu un sens mai bogat. Asupra lor nu putem efectua decât operații reale, respectiv, prin asemenea operații obținem alte expresii de același fel. În cazul exprimării non-lingvistice nu avem la dispoziție functori care să transforme o expresie într-o expresie de un alt tip. De aceea, strict non-lingvistic, nu putem construi predicate, prin urmare, nu există propoziții în afara limbajului. Drept consecință, nu există expresie non-lingvistică prin care să presupunem un anumit fapt, așa încât, nici o expresie non-lingvistică nu are valoare de adevăr.

Oricum am compune expresiile non-lingvistice am obține alte expresii care surprind sensuri și nu expresii prin care să presupunem relații între sensuri deoarece, în afara limbajului, nu există functori care să transforme termenii în predicate. Dacă, într-un sistem de expresii non-lingvistice am introduce expresii pentru functori predicativi, am intra în sfera limbajului, un asemenea sistem nu ar mai fi non-lingvistic. De exemplu, dacă în cazul sistemului de sunete folosit pentru a comunica verbal, am exclude cuvintele care joacă rolul de functori predicativi, am părăsi domeniul limbajului, deoarece nu am mai reuși să formulăm propoziții și numele ar rămâne izolate, nu ar mai alcătui un sistem; întreaga structură a limbajului s-ar prăbuși.

Bunăoară, să spunem că am exclude copula „a fi”, în acest caz, nu am mai putea formula predicatul „este o stea” și, în acest fel, propoziția „Soarele este o stea” nu ar mai avea loc. Nu am mai putea presupune despre Soare că este o stea, prin urmare, nu s-ar mai ajunge la expresii care să aibă valoare de adevăr. Singurul lucru pe care am putea să îl facem ar fi să compunem „Soare” cu „stea” și să obținem un termen: „steaua Soarele”, cu un anumit sens.¹⁶

În aceeași situație ne aflăm în cazul expresiilor non-lingvistice. De pildă, dacă ne referim la pictura lui Leonardo da Vinci „Cina cea de taină”, nu avem de-a face cu reprezentarea unei propoziții, ci a unui termen precum „mai multe personaje în jurul unei mese”. Ajungem la propoziții numai dacă introducem elemente ale limbajului, dacă inserăm expresii lingvistice.

De aceea, expresiile non-lingvistice nu pot fi înțelese decât dacă le asociem expresii lingvistice. Înțelegerea este posibilă numai prin intermediul limbajului, ceea ce era de așteptat, odată ce limbajul este sistemul semnelor, iar înțelegerea între oameni nu este posibilă fără semne.¹⁷ Înțelegerea unui mesaj este realizată de către receptorul mesajului care caută să ajungă la înțelesul intenționat de către emitent prin *interpretare*.¹⁸

După cum am văzut, înțelesul mesajului este, în ultimă instanță, independent de intențiile celui care îl formulează, deoarece receptorul nu are acces la intențiile acestuia. De aceea, interpretarea unui mesaj este întotdeauna ipotetică, lăsând loc la numeroase variante, fără posibilitatea de a selecta între ele. Deoarece înțelesul

¹⁶ Ricoeur Paul, *op. cit.*, p. 2.

¹⁷ Chiar și cei mai fervenți susținători ai preponderenței comunicării nonverbale ca vehicul al înțelegerii dintre oameni își expun punctele de vedere folosind limbajul. Dacă prin componenta nonverbală atingem 93% cum spun unii psihologi sau 60% cum spun alții din înțeles (de parcă am putea cuantifica înțelesul), de ce renunță ei la posibilitatea de a fi înțeleși mai bine și apelează la cuvinte și limbaj?

¹⁸ Wright Georg Henrik von, *Explanation and Understanding*, Routledge, New York, 2012, p. 4.

mesajului nu depinde de autor și mesajul este un fapt, înseamnă că orice fapt poate fi interpretat. Nimic nu împiedică să considerăm că orice fapt este intenționat, că ar exista un autor universal care, prin ceea ce se petrece în univers urmărește doar să ne transmită intențiile sale. Sub această ipoteză, orice fenomen este purtător de înțeles și poate fi interpretat cu scopul de a evidenția intențiile autorului.

Prin interpretare, unui fapt, respectiv, faptului interpretat, i se pune în corespondență un alt fapt, faptul interpretant. Pentru ca relația dintre cele două fapte să fie de interpretare, ele trebuie să fie independente între ele, niciunul nu poate fi condiție suficientă pentru celălalt, producerea unuia nu duce la producerea celuilalt. Dacă ar fi altfel, am putea să schimbăm lumea prin cuvinte sau prin manevrarea unei baghete, ceea ce, după cum am menționat, nu este posibil, deoarece sensurile expresiilor pot fi doar analizate, nu și modificate.

Pentru a vedea ce relație apare între cele două fapte prin interpretare, să ne oprim la enunțul „Soarele este o stea”. Înțelesul acestui enunț este faptul reprezentat de relația de incluziune presupusă între sensul termenului „stea” și sensul numelui „Soare”. Cu alte cuvinte, interpretarea expresiei „Soarele este o stea” este faptul [sens („stea”) $\subset$ sens („Soare”)]. Cele două sunt independente deoarece faptul interpretant nu este consecință a faptului interpretat. În schimb, dacă faptul interpretant are loc, dacă sensul stea chiar este parte a sensului *Soare*, faptul interpretat este adevărat și reciproc. Am ajuns la relația care trebuie să existe între faptele puse în corespondență prin interpretare: dacă faptul interpretant are loc atunci faptul interpretat este adevărat și reciproc. Prin urmare, a interpreta o propoziție înseamnă a identifica faptul care, dacă are loc, propoziția este adevărată. Prin interpretare ajungem la condițiile de adevăr ale propozițiilor.

De aici rezultă că putem interpreta sau putem înțelege numai fapte care au valori de adevăr, adică, fapte care sunt propoziții; doar propozițiile pot fi interpretate sau doar propozițiile permit accesul la înțeles. Dacă ne aflăm în fața unui termen izolat, de pildă, acesta are înțeles, deoarece cu ajutorul său exprimăm un sens, dar nu ne ajută, ca termen, să surprindem intenția comunicativă a emitentului decât dacă este introdus în propoziții. Acel termen poate fi înțeles doar dacă îi asociem o propoziție, când este înțeles prin intermediul propoziției respective. În acest caz, interpretăm propoziția, nu termenul. Să spunem că ne aflăm în fața termenului „stea”. Acestuia îi corespunde ca înțeles un sens. Pentru a-i determina înțelesul, trebuie să îi analizăm sensul, respectiv, să îi atribuim un sens, dar această operație poate fi făcută doar printr-o propoziție. De aceea, am putea înțelege termenul „stea” doar prin propoziții de tipul „Stelele au lumină proprie”, când înțelegerea este obținută interpretând propoziția, nu termenul.

Faptele dependente între ele sunt puse în corespondență prin intermediul *explicației*.¹⁹ De această dată, dacă faptul explicat sau *explanansul* are loc, atunci are loc și faptul explicat sau *explanandul*. De exemplu, putem explica faptul că apa dintr-un vas fierbe, prin aceea că apa din acel vas a ajuns la temperatura de 100°C. Spre deosebire de interpretare, în cazul explicației, explanandul produce sau generează explanansul.

¹⁹ *Ibidem*, p. 10.

Constatăm că interpretarea și explicația nu pot fi confundate.²⁰ În vreme ce interpretarea leagă între ele două fapte independente, explicația presupune dependența acestora. Pe de altă parte, interpretarea impune, cu privire la faptul interpretat, să fie propoziție, să fie produs intențional și convențional.

Modul în care analizăm faptele depinde de ipotezele asupra acestora. Dacă avem în vedere un fapt F , putem presupune că acesta nu este rodul unei intenții, că s-a produs în mod natural. În acest caz, F este explicat pornind de la alte fapte și legile naturii. Dacă presupunem că F este produs intențional, atunci sunt posibile două situații. În primul caz, F este realizat intențional, având în vedere un anumit scop. De această dată, F este explicat prin scop. Faptele neintenționale pot primi o explicație generală, care să se extindă asupra unei clase întregi de fenomene. De aceea, asemenea explicații pot servi predicțiilor. Explicația prin scop²¹ este întotdeauna particulară, având în vedere un fapt singular și se poate da numai după ce faptul a avut loc.²²

De exemplu, putem explica o eclipsă de Lună invocând legile mișcării corpurilor cerești și pozițiile relative ale Lunii, Pământului și Soarelui. Într-un mod analog putem prevedea eclipsele de Lună, deoarece legile rămân aceleași. În schimb, un eveniment precum invadarea Uniunii Sovietice de către Germania în 1941 nu putea fi anticipat; el poate fi explicat pornind de la scopurile urmărite de Germania abia după ce a avut loc. Până ce evenimentul nu s-a produs, putea fi oricând anulat, deoarece a fost generat în mod intențional.

Dacă un fapt natural este și convențional, atunci acel fapt este purtător de înțeles și poate fi interpretat. Ca orice alt fapt intențional, ar putea fi explicat prin scop, dar, spre deosebire de alte asemenea fapte, în cazul acestuia, ne putem întreba nu numai cum sau de ce s-a produs, ci și care este înțelesul său?

Dacă ne oprim asupra discursului lui Napoleon în fața armatei din Italia, l-am putea explica prin intenția lui Napoleon de a-i însufleți ori mobiliza pe soldați, dar discursul poate fi și interpretat, fiind alcătuit din propoziții, care au un anumit înțeles. Putem să ne raportăm la tăblițele de la Tărtăria considerându-le rodul unor fenomene naturale de eroziune etc., când intervine explicația prin condiții suficiente. Dacă admitem că sunt urmarea unor acțiuni intenționale, atunci apelăm la scop sau condiții necesare, ele ar putea avea un rol ornamental. În cazul în care adăugăm acestei presupuneri ipoteza convenției, atunci urmele de pe tăblițe pot fi interpretate, găsindu-ne în fața unei forme de scriere. Totuși, pentru a degaja înțelesul lor, ar trebui să avem acces la convențiile respective.²³

Constatăm că ne aflăm în prezența unui act de comunicare non-lingvistică numai în anumite circumstanțe, numai dacă sunt îndeplinite condițiile de intenționalitate și convenționalitate. De aceea, teza că oamenii comunică tot tim-

²⁰ Khalifa Kareem, *Understanding, Explanation, and Scientific Knowledge*, Cambridge U. P., Cambridge, 2017, p. 125..

²¹ Reidel Manfred, „Causal and Historical Explanation”, *Essays on Explanation and Understanding*, (Manninen Juha, Tuomela Raimo, eds.), D. Reidel, Dordrecht, 1976, p. 13.

²² Wright Georg Henrik von, *op. cit.*, p. 83.

²³ *Ibidem*, p. 139.

pul sau că nu putem să nu comunicăm este eronată.²⁴ De pildă, nu orice mișcare corporală intră în categoria actelor de comunicare. Unele mișcări sau poziții ale corpului sunt neintenționate, acestea nu pot fi decât explicate invocând diferiți factori. Altele sunt intenționate, dar intenția nu este comunicativă. Nici în acest caz, nu suntem îndreptățiți să căutăm un anumit înțeles, ci numai dacă acestea se supun unor convenții.

Uneori, ar putea interveni mișcări corporale care să fie legate prin convenții de un anume înțeles. Chiar asemenea mișcări nu pot fi considerate acte de comunicare decât dacă există intenția de a comunica. Să spunem că o persoană își rotește capul de la stânga la dreapta și invers, iar această mișcare este asociată cu negația. S-ar putea ca mișcarea respectivă, chiar intenționată, să aibă alt scop decât cel comunicațional, iar persoana în cauză să o efectueze fără a avea în vedere convenția care îi este asociată. Într-o asemenea situație, nu putem vorbi de un act de comunicare.²⁵

De multe ori, sunt incluse în sfera comunicării non-lingvistice fapte care nu sunt rezultatul intenției de a comunica, căutându-se înțelesuri acolo unde nu există. Nu fiecare mișcare corporală sau fiecare urmă poate fi inclusă în sfera comunicării. De pildă, medicul nu interpretează simptomul, ci îl explică prin intermediul bolii. Diagnosticul nu este o formă de interpretare deoarece nu are în vedere un act de comunicare. Simptomul este explicat prin intermediul bolii, considerată drept condiție suficientă. Am putea vorbi de interpretare numai dacă am presupune că simptomul este provocat intenționat de o ființă capabilă de asemenea performanțe, fără legătură cu boala, ci doar pentru a semnala prezența bolii.

De aceea, pentru a interpreta un act de comunicare non-lingvistică, mai întâi trebuie invocată ipoteza autorului. Într-adevăr, înțelesul unui mesaj nu depinde de autor, dar, dacă nu există autor sau emitent, nu putem vorbi de mesaj sau de comunicare, acolo nu a fost inclus nici un înțeles. Dacă acceptăm că faptul respectiv are un autor, al doilea pas este să considerăm că se sprijină pe anumite convenții, abia prin aceste ipoteze actul devine interpretabil.

Odată admisă ipoteza actului de comunicare non-lingvistică, interpretarea depinde de caracterul iconic sau simbolic al mesajului. Iconii sunt interpretați prin sensuri incluse în aceștia. Totuși, datorită bogăției și complexității sensului conținut de un fapt, este nevoie de cunoașterea convenției privind componenta intensională reprezentată prin icon. Chiar dacă cineva trasează o urmă circulară pe hârtie nu putem fi siguri că intenția lui este de a reprezenta un cerc. În cazul interpretării unui simbol, apelul la convenție ocupă un loc mai important decât pentru interpretarea unui icon, datorită arbitrarului înțelesului simbolului.

Așa cum am văzut, expresiile non-lingvistice nu pot fi înțelese în afara limbajului, respectiv, nu putem înțelege o expresie non-lingvistică asociindu-i o altă expresie non-lingvistică, deoarece doar propozițiile pot fi interpretate. De aceea, când interpretăm o expresie non-lingvistică, mai întâi îi asociem un text lingvistic și abia interpretarea acelu text conduce la înțelegerea expresiei non-lingvistice.

²⁴ Krueger Juliane, *op. cit.*, p. 2.

²⁵ Sooriya P., *Non Verbal Communication*, Laxmi Book Publ., Solapur, 2017, p. 8.

De pildă, să spunem că interpretăm un desen înfățișând *uroborus*. Acesta poate fi interpretat iconic, când ne oprim strict la imagine, sau simbolic, având nevoie de convenții interpretative complexe. Nu am putea să îl interpretăm printr-un alt desen, nu am elucida înțelesul său, ci trebuie să îi asociem un text. În cazul interpretării iconice, ne putem opri la propoziția „Un șarpe își înghite coada”, corespunzând imaginii respective, înțelesul desenului fiind dat de înțelesul propoziției. Dacă îl privim drept un simbol, interpretările pot fi diverse, în funcție de convențiile invocate și, de această dată, textul asociat poate fi mult mai amplu. Bunăoară, am putea interpreta având în vedere șiruri de evenimente ciclice sau catastrofice etc.

De fiecare dată, interpretările expresiilor non-lingvistice sunt multiple. Pentru a selecta între ele, trebuie să invocăm contextul producerii lor, atât împrejurările concrete, cât și climatul cultural. De pildă, *uroborus* are o anumită interpretare când apare într-o lucrare de alchimie și cu totul altă interpretare ca element al logo-ului unei organizații din vremea noastră. La fel, interpretările svasticii trebuie să fie diferite în funcție de mediul cultural și modul în care este utilizat simbolul respectiv.

Fiind rodul unor convenții, expresiile non-lingvistice pot fi utilizate și cu alt înțeles decât cel convențional. Folosind asemenea expresii, pot fi surprinse sensuri figurate, cum sunt cele metaforice, metonimice etc. De aceea, putem vorbi de interpretarea alegorică a expresiilor non-lingvistice.²⁶

Aceeași expresie poate fi interpretată diferit după ipotezele interpretative adoptate sau după interesul interpretativ. De exemplu, o fotografie are, de obicei, o funcție iconică preponderentă. Ea servește pentru a reprezenta anumite personaje într-un decor. Cu toate acestea, fotografiile pot primi interpretări simbolice, când funcția de a înfățișa anumite personaje sau decoruri devine secundară, așa cum se întâmplă cu bine cunoscuta fotografie a lui Che Guevara devenită simbol al mișcării revoluționare.

În același fel, simbolurile pot juca rol iconic sau, în numeroase împrejurări, primesc doar o funcție decorativă. Unele simboluri sunt folosite doar pentru a împodobi, pierzându-și rolul comunicativ. De pildă, din aceea că o persoană poartă o cruce, nu se poate trage nici o concluzie privind religia sa ori gradul de fervoare religioasă.

Nu se poate nega rolul jucat de expresiile non-lingvistice în comunicare. Totuși, trebuie respinse tentativele de a exagera acest rol. Comunicarea non-lingvistică rămâne secundară și derivată față de comunicarea lingvistică. Deoarece numai limbajul conține semne și doar în limbaj găsim funcții necesari alcătuirii propozițiilor, expresiile non-lingvistice nu pot fi înțelese în afara limbajului. În ultimă instanță, singurul instrument prin care oamenii se pot înțelege între ei rămâne limbajul.

Oricât ar fi de bogat și de expresiv, rămân înțelesuri care nu pot fi exprimate prin intermediul limbajului. De multe ori, expresiile non-lingvistice suplinesc limitele exprimării lingvistice, ajungând la sensuri complexe care, altfel, ar rămâne

²⁶ Eco Umberto, *The Limits of Interpretation*, Indiana U. P., Bloomington, 1994, p. 8.

imposibil de exprimat. Prin urmare, în multe situații, exprimarea non-lingvistică nu poate fi substituită întotdeauna prin expresii lingvistice, oricât de elaborate ar fi acestea.²⁷ Am putea concluziona că, în ultimă instanță, cea mai eficientă formă de comunicare este cea mixtă, care îmbină mijloacele lingvistice și cele non-lingvistice.

Bibliografie/Bibliography:

Borg, James, *Body Language*, Pearson, New York, 2010.

Calero Henry H., *The Power of Nonverbal Communication*, Silver Lake Publ., Los Angeles, 2005.

Eco, Umberto, *The Limits of Interpretation*, Indiana U. P., Bloomington, 1994.

Esper Erwin Allen, „Leonard Bloomfield: 1914 and 1933”, *Leonard Bloomfield*, (Fought John, ed.), vol. 2, Routledge, London, 1999.

Hintikka, Jaakko, „The Intentions of Intentionality”, *Essays on Explanation and Understanding*, (Manninen Juha, Tuomela Raimo, eds.), D. Reidel, Dordrecht, 1976.

Khalifa, Kareem, *Understanding, Explanation, and Scientific Knowledge*, Cambridge U. P., Cambridge, 2017.

Krueger, Juliane, *Nonverbal Communication*, Grin Verlag, Norderstedt, 2005.

Lyons, John, „Human Language”, *Non-Verbal Communication*, (Hinde R. A., ed.), Cambridge U.P., Cambridge, 1972.

MacKay, D. M., „Formal Analysis of Communicative Processes”, *Non-Verbal Communication*, Hinde R. A. (ed.), Cambridge U.P., Cambridge, 1972.

Nowicki, Stephen, Duke Marshall, „Accuracy in Interpreting Nonverbal Cues”, *Non-verbal Communication*, (Hall Judith A., Knapp Mark L., eds), De Gruyter, Berlin, 2013.

Reidel, Manfred, „Causal and Historical Explanation”, *Essays on Explanation and Understanding*, (Manninen Juha, Tuomela Raimo, eds.), D. Reidel, Dordrecht, 1976.

Ricoeur, Paul, *Interpretation Theory*, Texas Christian U. P., Fort Worth, 1976.

Short, T. L., *Peirce's Theory of Signs*, Cambridge U. P., Cambridge, 2007.

Sooriya, P., *Non Verbal Communication*, Laxmi Book Publ., Solapur, 2017.

Wright, Georg Henrik von, *Explanation and Understanding*, Routledge, New York, 2012.

Ionel Narița is Professor at the West University of Timisoara, Romania. His main fields of interest are Communication Sciences, Epistemology, and Logic. He published several books and studies, like the following ones: *Communication and Behavior*, *Argumentation*, *Introduction to Public Relations*, and *Semiotics*.

²⁷ Calero Henry H., *op. cit.*, p. 91.